

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на доц. д-р Бисер Петров Петров
„БЪЛГАРИЯ И НОВОТО СЛАВЯНСКО ДВИЖЕНИЕ (1941–1948)“
за присъждане на научната степен „доктор на историческите науки“
по професионално направление 2.2. История и археология

от доц. д-р Петя Борисова Димитрова,
Институт за исторически изследвания към БАН

Дисертационния труд е обсъден на разширено заседание на секция „Модерни Балкани“ в Института за балканистика с Център по тракология към БАН на 5 март 2019 г., завършило с предложение за откриване на процедура по придобиване на научната степен „доктор на историческите науки“.

Трудът се състои от предговор, увод, три глави, всяка от които съдържа по четири параграфа, заключение и списък на използваните източници и литература. В предговора авторът обоснова своя избор на тема, разкрива нейната значимост, обосновава хронологическия ѝ обхват, описва подходите и методите на изследване. Своята основна цел самият той определя като амбициозна – да запълни една „озадачаваща историографска празнина“, а именно отсъствието до момента в българската историография на всеобхватно монографично изследване, посветено на новото славянско движение, организирано в годините на Втората световна война и просъществувало недълго след нейния край, и на мястото на България в него.

Така формулираната цел предопределя и хронологичния обхват на труда – от създаването на движението през 1941 до неговия „неочакван, но логичен край в средата на 1948 г.“, и избирането на хронологичния принцип при структурирането на изложението. То от своя страна съдържа две линии на повествование, които се преплитат, като в зависимост от конкретната проблематика едната взема връх над другата и обратно. Първата от тях е посветена на изхождащите от Москва идеологически постановки и практически насоки за развитието на новото славянско движение, втората е фокусирана върху тяхното практическо прилагане в България, като Б. Петров я представя в контекста на голямата тема за взаимоотношенията между висшите ръководства на ВКП(б) и БРП(к) и тяхното развитие от чисто партийни към партийно-държавни.

Предговорът съдържа и историографски обзор на разглежданата тема, ценен с това, че не просто изрежда научни публикации, имащи пряко или косвено отношение към изследваните проблеми, но и откроява историографски направления и тенденции. При това той обхваща произведения, написани не само в България и СССР/Русия, но и в другите славянски страни – Полша, бившите вече Чехословакия и Югославия. Немаловажно за изчерпателното представяне на разглежданата тема е и използването от Б. Петров на постиженията на западноевропейската и американската историография.

В увода е направена кратка ретроспекция на основните етапи в развитието на идеята за славянско единство и на съответното движение със същата насоченост до началото на Втората световна война. Целта на това представяне, макар и в „най-едри

шрихи“, на създателите и радетелите на това движение, на общите тенденции на неговото развитие, на достигнатите успехи и съпътстващите го несполуки, е да припомни на читателя историята на „славянската взаимност“ и да го подготви за същинското изложение по темата на дисертацията.

Тук бих искала да отбележа, че според мен би било по-удачно именно тази част, нехарактерна и незадължителна по принцип за един дисертационен труд, да бъде назована предговор (или въведение), докато първата, съдържаща всички необходими за едно подобно изследване атрибути – обосноваване на актуалността на избраната тема, формулиране на целите и задачите, представяне на методите, структурата и хронологическите рамки и т.н., би следвало да бъде „увод“. Но това е техническа подробност, която ни най-малко не намалява научните достойнства на изследването.

Първа глава е посветена на зараждането и развитието на новото славянско движение в годините на войната. Б. Петров успява да разкрие метаморфозите на българското славянофилство, извършени под напора на стремително развиващите се общоевропейски процеси. Впрочем, както точно е показано, метаморфозите са присъщи не само на българските любители на славянската взаимност, но придобиват „общославянски“ характер. Междусъседските спорове, съпътстващи развитието на славянските държави след края на Първата световна война и разпадането на големите империи, разделят славяните от двете страни на барикадите на Втората световна война – едните са сред жертвите на хитлеристката агресия, другите са сред съюзниците на Третия райх. Сред вторите се нарежда и България, където дори родните славянофили възлагат надеждите си за осъществяване на българското национално обединение „на заклетия враг на славянството Хитлер“ (с. 32). Авторът прокарва и тънка разделителна линия между славянофилите и традиционните русофили.

Не по-малко значими са метаморфозите, които настъпват в СССР и сред съветското ръководство, довели от постепенната замяна на идеята за световната пролетарска революция със съветския патриотизъм и с идеологическия конструкт за намиращата се в капиталистическо обкръжение държава, която следва да бъде готова за отразяване на нападение отвън. Задействането на славянския фактор непосредствено след германското нападение на СССР е разкрито пълноценно, с всичките му проявления през военните години – свикването на всеславянски радиомитинги, учредяването на Всеславянския комитет като постоянен организационен център за пропаганда сред славянските народи и т.н.

Втората глава е посветена на възобновяването на славянското движение в България, започнало непосредствено след деветосептемврийския преврат с учредяването на Славянски комитет и възстановяване на прекъснатата от войната дейност на довоенните славянски дружества – Българо-съветското дружество, Българо-югославското дружество, Българо-полското дружество, Българо-чехословашката взаимност и читалище „Славянска беседа“. Основният акцент обаче е върху проведения в страната през март 1945 г. Славянски събор. Авторът изчерпателно е предал всички колизии, съпътстващи това мероприятие, проведено в условията на все още продължаваща война, на тотална международна изолация на България – доскорошен съюзник на Хитлер. Той в детайли разкрива не само външната, показна страна на събитието, преминало в „завладяваща атмосфера на

общославянската солидарност“ и превърнало се във „внушителна и ярка манифестация на индуцирания от властта изблик на славянски чувства“, но и задкулиските мотиви на българските власти, подтикнали ги към подобна активност. Тук на преден план са изведени желанието за спечелване на съюзници (преди всичко в лицето на съветското ръководство, но не само) в борбата на управляващите за получаване на статут на съвоюваща страна, както и стремеж за подобряване на отношенията с югославското партийно и държавно ръководство, което несъмнено би имало думата при изработването на бъдещите мирни договори поради присъствието до есента на 1944 г. на български войски на югославска територия и всички произтичащи от това последствия.

Третата глава разглежда следвоенното развитие на новото славянско движение, когато всички славянски народи се оказват обединени в един лагер благодарение на победите на съветската армия. Тук отново прави впечатление умението на Б. Петров да разкрива в детайли както събитийната страна на случилото се, така и оставащата скрита от погледа на обикновения наблюдател мотивация за едно или друго действие. Развитието на славянското движение е представено на фона на динамичното развитие на международните отношения, довело в крайна сметка до окончателно влошаване на отношенията между СССР и Запада, до падане на Желязната завеса и разделяне на Европа, а и на света на два враждебни лагера. Авторът убедително показва как в новите условия славянската идея губи своята ефективност, а разрывът с Югославия нанася онзи съкрушителен удар на славянското движение, който довежда до неговия крах в средата на 1948 г.

В заключението авторът е представил в обобщен вид историята на създаването и развитието на новото славянско движение, на причините, довели до реанимирането на славянската идея след нападението на Германия над СССР, до нейния апогей и до нейния предизвестен край точно сто години след Първия славянски конгрес, проведен в Прага през 1848 г.

В своя дисертационен труд Б. Петров убедително показва, че връщането към идеите на славянофилството, институционализирано след 22 юни 1941 г. в движение със свои ръководни органи и организации във всички славянски страни, не е спонтанна инициатива дошла отдолу, а обмислен политически проект, спуснат за изпълнение от ЦК на ВКП(б) и лансиран след съветските неуспехи по фронтовете в началните месеци на войната. Авторът проследява посоките на неговото развитие в светлината на променящите се цели на политическата му употреба. Започнало под лозунга за славянска солидарност, който трябва да мобилизира масите в борбата срещу общия враг, постепенно с промяната на ситуацията по фронтовете и особено след прелома в хода на войната то се превръща в средство за легитимация на новия следвоенен ред в Европа и в инструмент на съветската външна политика.

В своето изследване Б. Петров се опира на сериозно количество непубликувани и публикувани документи и материали, на значителна библиография – списъкът с използвана литература съдържа 47 заглавия на монографични изследвания и сборници и 124 студии и статии. Към този списък трябва да добавим и публикуваните мемоари, дневници и сборници с речи на изтъкнати политически и обществени дейци от онази епоха, както и използваните сведения от тогавашния периодичен печат и различни тематични списания.

Авторефератът точно отразява съдържанието на дисертационния труд, както и основните идеи и изводи на автора. В него е представен и списък с публикации, според който доц. д-р Бисер Петров има шест публикации по темата на дисертацията в научни списания и изследователски сборници. Като недостатък ще посоча липсата на формулирани приноси на изследването, които отсъстват и тук, и в заключението на дисертационния труд. Мисля, че това е задължително, когато става въпрос за дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“, и фактът, че трудът „носи напълно приносен характер, бидейки първото емпирично-концептуално изследване в тази област“ – мнение, което напълно споделям, не отменя необходимостта от посочване на всички конкретни приносни моменти в него.

В заключение бих искала да подчертая положителното си становище за дисертационния труд „България и новото славянско движение (1941–1948)“ и да заявя своята подкрепа за присъждането на научната степен „доктор на историческите науки“ на доц. д-р Бисер Петров.

10.05.2019

доц. д-р Петя Димитрова

OPINION

Of the dissertation work by Assoc. Prof., Ph.D. Bisser Petrov Petrov
 “BULGARIA AND THE NEW SLAVIC MOVEMENT (1941-1948)” for
 awarding the scientific degree “Doctor of Science”. Professional area: 2.2
 History and Archeology

By Assoc. Prof., Ph.D. Petya Borisova Dimitrova

Institute for Historical Studies, BAS

The dissertation work was discussed at an expand session of the Section “Modern Balkans” at the Institute of Balkan studies with Center of Thracology at BAS on March 5, 2015, resulted in a decision of opening a procedure for obtaining the scientific degree “Doctor of Science”.

The work consists of preface, introduction, three chapters with four paragraphs each, conclusion and list of used sources and literature. In the Preface the author explains his choice of the topic, reveals its significance, grounds its chronological framework, describes the approaches and methods of study. His task he depicts as an ambitious one - to fill “a puzzling historiographic gap”, namely the up to day lack of a comprehensive monographic study in Bulgarian historiography, dealing with the new Slavic movement, organized in the years of WWII and lasted shortly after its end, and to Bulgaria’s place in it.

Formulated in this way the topic predetermines and its chronological range of the work – from its founding till its “unexpected but logical end in mid-1948”, as well as the chosen chronological approach at the structuralizing of the account. The latter contains two narrative lines with entangle, and in accordance with the concrete situation, one prevails over the other and vice versa. The first of them is devoted to the coming from Moscow ideological and practical formulations, while the second is focused on their practical implementations in

Bulgaria which B. Petrov represents in the context of a larger topic of the relations between the high-level leaderships of the All-Soviet Communist Party (Bolsheviks) and their conversion from purely Party's into Party-State ones.

In his dissertation work convincingly proves that the comeback to the ideas of Slavophilism, institutionalized after June 22 1941 into a movement with its own ruling bodies and organizations in all Slavic countries is not a spontaneous bottom-up initiative, but a deliberated political project, introduced for implementation by the CC of All-Soviet Communist Party (Bolsheviks) and promoted after the Soviet defeats on the fronts in the early months of the war. The author studies the directions of its developments in the light of the changing aims of its political use. Once begun under the slogan of Slavic solidarity, which has to mobilize masses in the struggle against the common enemy, gradually after the changed situation of the front of war, and especially after the turning point in the course of war, it turns into means of legalization of the new post-war order and an instrument of Soviet foreign policy.

In his study B. Petrov relies on a serious amount of published and unpublished documents and materials, on a significant bibliography – the list of used literature includes 47 titles of monographic studies and collective volumes and 124 papers and essays. To the list can be added and published memoirs, diaries, and collections with speeches of prominent political and public activists of that time, as well as reports of then periodicals and topical journals.

The autoreferate correctly reflects the contents of the dissertation work, as well as author's main ideas and conclusions. A list of publications is included in it, which indicates that Assoc.-Prof., Ph.D. has six publications in journals and collective volumes. As a shortcoming I would specify the lack of formulated contributions of the study which misses both here and in the conclusion. I think it is obligatory when it is about an obtaining the scientific degree "Doctor of Science" and the fact that the work is of "entirely contributive character, being

the first empiric-conceptual study in that area” – an opinion which I share completely.

In conclusion I would like to underline my positive opinion of the dissertation work “Bulgaria and the new Slavic movement (1941-1948)” and declare my support for awarding the scientific degree “Doctor of Science” to Assoc. Prof., Ph.D. Bisser Petrov.

10.05.2019

Assoc. Prof., Ph.D. Petya Dimitrova